

В. П. СТЕЛЬМАХІВСЬКА (Київ)

ПИТАННЯ ГІГІЄНИ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ГІГІЄНІСТІВ

Інститут екології та медицини, м. Київ

У статті проаналізована діяльність наукового товариства гігієністів України з питань гігієни дітей та підлітків та його вплив на розвиток гігієни дітей та підлітків як самостійної медичної науки та галузі практичної охорони здоров'я в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: шкільна гігієна, гігієна дітей та підлітків, наукове товариство гігієністів, діти та підлітки, стан здоров'я, напрямки досліджень.

Гігієна дітей та підлітків як наука про збереження та зміцнення здоров'я дитячого населення та галузь практичної охорони здоров'я пройшла складний шлях становлення та розвитку. Для відтворення історії розвитку гігієни дітей та підлітків важливе значення має висвітлення діяльності наукового товариства гігієністів України, пов'язаної із вирішенням гігієнічних питань охорони здоров'я дитячого населення.

Відповідно до останньої редакції Статуту наукового товариства гігієністів України (1997), затвердженого XIII з'їздом гігієністів України, це добровільна громадська організація, основною метою діяльності якої є сприяння розвитку гігієнічної науки та санітарно-епідеміологічної служби України.

До керівних та контрольних органів товариства належать з'їзди гігієністів України, які відповідно до Статуту скликаються його Правлінням. Для обговорення на з'їздах виносяться найбільш актуальні наукові та практичні проблеми гігієни.

Діяльність наукового товариства гігієністів України, пов'язана із вирішенням гігієнічних питань охорони здоров'я дитячого населення, мала важливе значення для розвитку гігієни дітей та підлітків як науки та галузі практичної охорони здоров'я.

Матеріали і методи дослідження. Нами проведено аналіз діяльності наукового товариства гігієністів України з питань гігієни дітей та підлітків, матеріалів з'їздів гігієністів України, на яких проводилося обговорення найбільш актуальних питань гігієни дітей та підлітків для висвітлення його ролі у розвитку гігієни дітей та підлітків як самостійної медичної науки та галузі практичної охорони здоров'я в Україні.

Результати дослідження та їх обговорення. Вперше ідея створення Українського наукового товариства гігієністів була висловлена

на IX Українській санітарній раді у 1938 році [5]. В цей час відбувалася організація наукових товариств як відділень Всесоюзного гігієнічного товариства. Зокрема, у 1939 році було організовано як відділення Всесоюзного гігієнічного товариства Київське наукове товариство гігієністів, яким у довоєнний період поряд із вирішенням інших питань проводилася організаційна робота із залучення до товариства науковців та санітарних лікарів, визначення основних форм діяльності відділення та його секцій, узагальнення досвіду з організації санітарної справи [11].

Після закінчення війни на X Українській санітарній раді (1945) Українському інституту комунальної гігієни було доручено провести організаційну роботу зі створення Українського гігієнічного товариства [5]. Було створене тимчасове правління товариства начолі з академіком Марзеевим О.М., яким проводилася робота з організації обласних відділень Українського гігієнічного товариства та підготовці з'їзду гігієністів.

V Український з'їзд гігієністів, епідеміологів, мікробіологів та інфекціоністів (1948) став, по суті, установчим для Українського товариства гігієністів [4]. На з'їзді було заслухано звіт тимчасового правління товариства та обрано нове правління. Головою правління Українського товариства гігієністів було обрано академіка Марзеева О.М. До складу правління увійшов доцент Познанський С.С., який на той час очолив кафедру шкільної гігієни Київського медичного інституту.

Одним із завдань товариства став вплив на напрямки гігієнічних досліджень через проблемні комісії, гігієнічну комісію Вченої ради Міністерства охорони здоров'я, безпосередню участь у аналізі науково-тематичних планів гігієнічних установ [5]

Актуальні наукові та практичні проблеми гігієни, зокрема, і гігієни дітей та підлітків, систематично виносилися для обговорення на з'їздах гігієністів.

У з'їзд гігієністів, епідеміологів, мікробіологів та інфекціоністів проходив у Києві з 30 вересня по 6 жовтня 1948 р. З'їзд відбувався у період ліквідації санітарних наслідків війни, відновлення народного господарства, системи освіти та охорони здоров'я. На гігієнічній секції, яка працювала на з'їзді, було розглянуто питання ліквідації наслідків війни, зокрема, їх впливу на здоров'я та фізичний розвиток школярів. Обговорювалися також гігієнічні питання при організації навчально-виробничої діяльності підлітків [7].

З'їзд вказав на необхідність вивчення стану та динаміки здоров'я у віковому аспекті, розширення та поглиблення вивчення фізичного розвитку дітей. Однією з важливих проблем наукових досліджень було визнано вивчення та розробку характеру та режиму навчання підростаючих контингентів.

Одночасно з'їзд вказав на не досить задовільну роботу з організації наукових досліджень з гігієни дітей та підлітків та необхідність створення відділів шкільної та дошкільної гігієни у наукових установах Міністерства охорони здоров'я [8].

З 20 по 23 листопада 1959 р. у Львові проходив VI з'їзд гігієністів, епідеміологів, мікробіологів та інфекціоністів Української РСР. З'їзд відбувався у час, коли почалися зміни в організації навчання та виховання дітей різних вікових груп. Значна увага серед проблем шкільної та дошкільної гігієни, які обговорювалися на з'їзді, була приділена питанням фізичного розвитку дітей та підлітків, режиму дня та учбового навантаження у зв'язку із впровадженням політехнічного навчання, виробничого навчання школярів, чутливості підлітків до дії шкідливих виробничих факторів та організації їх професійної підготовки, організації виховання дітей дошкільного віку.

Як важливі напрямки гігієнічних досліджень на з'їзді розглядалося вивчення вікових та статевих зрушень функціональних можливостей різних систем та організму в цілому, що дозволило б підійти до встановлення вікових норм навантаження дітей та підлітків при різних видах діяльності. Зверталася увага також на необхідність подальшої поглибленої розробки питань впливу різних факторів трудового навчання, фізичного виховання, загартування, різних форм активного відпочинку на фізичний та психічний розвиток дітей для підвищення ефективності їх оздоровчого впливу [13; 14].

На VII з'їзді гігієністів Української РСР були запропоновані для обговорення такі актуальні на той час питання, як гігієнічні аспекти організації занять в підготовчій групі дитячого садка, їх відповідність віковим особливостям дітей для забезпечення поступового переходу дітей до режиму школи. Важливе місце серед питань гігієни дітей та підлітків, які розглядалися на

з'їзді, займали також вивчення різних аспектів організації навчання дітей у школах-інтернатах, досвід експериментального проектування шкільних будівель з урахуванням кліматичних умов України, гігієнічні підходи до організації сільськогосподарської праці школярів в період літньої виробничої практики, вплив на підлітків виробничого навчання в умовах дії підвищених температур, фізичний розвиток дітей різних регіонів України, їх захворюваність та фактори, які зумовлюють вікові особливості патології дітей.

Значна увага на з'їзді була приділена гігієні села. Дослідження з питань гігієни дитинства на селі було визнано одним із актуальних напрямків на той час. До важливих завдань таких досліджень було віднесено вивчення організації навчальної діяльності при різних формах політехнічного та виробничого навчання, вивчення можливостей професійного виробничого навчання підлітків за сільськогосподарськими професіями, пов'язаними із хімізацією сільськогосподарства, наукове обґрунтування гігієнічних вимог до планування та обладнання навчально-виховних закладів для дітей та підлітків у сільській місцевості, вивчення стану здоров'я та фізичного розвитку дітей у сільській місцевості [1].

VIII з'їзд гігієністів Української РСР відбувся 15-16 грудня 1970 р. у м. Києві. До важливих питань охорони здоров'я дітей, які обговорювалися на з'їзді, належать такі, як проблема прискорення фізичного розвитку дітей та підлітків та функціональні можливості їх організму, впливу навчальної діяльності на працездатність дітей з відхиленнями у стані здоров'я (хронічні тонзиліти, ревматизм, гіпотонічні та гіпертонічні стани), вплив соціальних факторів на фізичний розвиток дітей молодшого шкільного віку, гігієнічні питання охорони зору дітей. Однією з важливих проблем, що була представлена на з'їзді, стала проблема працездатності дітей як основи гігієнічного нормування навчального та трудового навантаження. Обговорювалося також питання навчання молоді без відриву від виробництва.

Перед гігієністами України були поставлені завдання розширення досліджень з вивчення стану здоров'я, фізичного розвитку та захворюваності дитячого населення, наукового обґрунтування раціональної організації початкової діяльності з врахуванням введення нових програм. Як важливі напрямки наукових досліджень на з'їзді розглядалися вивчення гігієнічних питань організації роботи груп продовженого дня, дослідження умов праці підлітків з врахуванням дії шкідливих чинників виробничого середовища.

На з'їзді було поставлено також питання про важливість розвитку психогігієни та прогнозування в галузі гігієни дітей та підлітків [12].

IX Український з'їзд гігієністів і санітарних лікарів тривав з 26 по 28 травня 1976 р. у м. Донецьку. Одними з важливих питань гігієни дітей та підлітків, які обговорювалися на з'їзді, були особливості розвитку, стану здоров'я та успішності школярів з відхиленнями у стані здоров'я, а також вплив навчального навантаження при роботі за новими програмами на учнів 1-10 класів загальноосвітніх шкіл. На з'їзді були також представлені проведені вперше в республіці дослідження з обґрунтування режиму праці та відпочинку, вивчення здоров'я студентів вищих навчальних закладів.

Серед основних актуальних напрямків досліджень з гігієни дітей та підлітків з'їзд намітив такі, як вивчення гігієнічних аспектів дошкільної підготовки дітей до навчання у школі та шкільної зрілості дітей у містах та сільській місцевості, гігієнічні дослідження з проблем професійної консультації та орієнтації, професійної підготовки підлітків у різних галузях промисловості та сільського господарства, вивчення впливу різних факторів середовища, зокрема малої інтенсивності, на стан здоров'я та фізичного розвитку дітей, наукова розробка питань діяльності лікаря з гігієни дітей та підлітків санітарно-епідеміологічних станцій [2].

Важливе місце займали питання гігієни дітей та підлітків у роботі X Українського з'їзду гігієністів, який відбувся 14-16 жовтня 1981 року у м. Києві. У роботі секції гігієни дітей та підлітків взяли участь такі відомі вчені-гігієністи дитинства, як директор НДІ гігієни дітей та підлітків академік АМН СРСР Сердюковська Г.М., професори Кардашенко В.М., Сухарев О.С. На з'їзді обговорювалися методичні підходи до організації систематичного вивчення динаміки стану здоров'я дітей та підлітків, результати вивчення стану здоров'я дітей у великому промисловому місті та динамічних спостережень за станом фізичного розвитку дітей різних регіонів України, гігієнічні аспекти трудового навчання школярів у таких нових закладах як навчально-виробничі комбінати, питання фізіолого-гігієнічного обґрунтування прогнозування успішності оволодіння виробничими професіями підлітками, гігієнічна проблема навчання дітей 6-річного віку у школах та дитячих дошкільних закладах, будівництва шкіл великої місткості. До важливих питань, які ставилися на обговорення на з'їзді, слід віднести також оптимізацію управління науковими дослідженнями з гігієни дітей та підлітків та їх координацію в межах республіки.

XI з'їзд гігієністів Української РСР проходив у Львові з 16 по 18 грудня 1986 р. На з'їзді обговорювалися такі питання: зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку, гігієнічні аспекти будівництва шкіл в умовах реформування середньої

освіти та початком навчання у школі з 6-річного віку, медичні аспекти профорієнтації та профвідбору підлітків, їх професійної підготовки. Розглядалися також результати вивчення та методичні підходи до організації наукових досліджень з питань харчування підлітків, які навчаються у професійно-технічних училищах.

Серед актуальних завдань наукових досліджень з гігієни дітей та підлітків з'їзд виділив такі, як подальше вивчення стану здоров'я дітей, які почали навчання з 6-річного віку, наукове обґрунтування та розробка гігієнічних вимог до організації трудового навчання школярів різних вікових груп (молодшого, середнього, старшого шкільного віку), а також організації та умов навчання учнів старших класів на базових підприємствах [10].

Разом з тим необхідно відмітити, що підготовка матеріалів, які виносилися для обговорення на з'їзді, відбувалася до Чорнобильської катастрофи, яка внесла значні корективи в плани та напрямки гігієнічних досліджень, особливо у найближчі після аварії роки.

На XII з'їзді гігієністів України, який проходив з 2 по 5 жовтня 1991 року у м. Одесі, особливе місце зайняло обговорення питань, пов'язаних із охороною здоров'я дітей та підлітків в складних екологічних умовах, які особливо погіршилися після аварії на Чорнобильській АЕС. Разом з тим, на обговорення з'їзду було також винесено такі питання, як гігієнічні аспекти комп'ютеризації навчання, організації навчальної діяльності в умовах переходу на п'ятиденний навчальний тиждень, гігієнічні принципи професіографічного моделювання системи «підліток-навчально-виробниче середовище» [9].

XIII з'їзд гігієністів України проходив у Харкові з 3 по 5 жовтня 1995 року. Як і на попередньому з'їзді, значна увага була приділена впливу екологічних чинників на здоров'я дитячого населення [6].

Разом з тим, на з'їзді обговорювалися такі важливі питання як гігієнічні аспекти організації навчального процесу у загальноосвітніх навчальних закладах нового типу, проблема підвищення функціональних можливостей організму підлітків та організація їх вільного часу, соціально-гігієнічні проблеми професійного навчання підлітків [15].

До найбільш актуальних питань гігієни дітей та підлітків, які вимагали наукових розробок та їх вирішення, з'їздом були віднесені такі як обґрунтування комплексу профілактичних та оздоровчих заходів із врахуванням впливу різноманітних чинників навколишнього середовища та виявленням і використанням найбільш інформативних показників для оцінки цього впливу. Як важливі були поставлені такі питання гігієни дитинства, як гігієнічне обґрунтування навчаль-

но-виховної діяльності, систем оздоровлення, харчування дітей та підлітків в районах підвищеного радіаційного фону, гігієнічна регламентація навчально-виховної діяльності у різних типах навчальних закладів, гігієнічне обґрунтування системи формування здорового способу життя дітей та підлітків.

Висновки

Діяльність Українського наукового гігієнічного товариства та його відділень сприяла розвитку гігієни дітей та підлітків як самостійної науки та галузі практичної охорони здоров'я.

Важливий вклад у вирішення актуальних наукових та практичних питань гігієни дитинства внесли з'їзди гігієністів України.

Список літератури

1. *Гигиена* (Материалы к VII съезду гигиенистов УССР) / М-во здравоохран. УССР, Научное об-во гигиенистов УССР. - К., 1964. - 607 с.
2. IX Украинский съезд гигиенистов и санитарных врачей: тезисы докл. / М-во здравоохран. УССР, Украинск.научное об-во гигиенистов и санитарных врачей. - К., 1976. - 411 с.
3. X Украинский съезд гигиенистов: тезисы докл. / М-во здравоохран. УССР, Республиканское научное об-во гигиенистов. - К., 1981. - Т. I. - 300 с.
4. *Калужный Д.Н.* Деятельность Украинского научного общества гигиенистов / Д.Н. Калужный // *Врачебное дело.* - 1951. - № 6. С. 571-572.
5. *Калужный Д.Н.* К истории организации и деятельности Украинского научного общества гигиенистов / Д.Н. Калужный, М.В. Крыжановская // *Гигиена и санитария.* - 1966. № 7. - С. 50-53.
6. *Пріоритетні проблеми гігієнічної науки, медичної екології, санітарної практики та охорони здоров'я: тези допов. XIII з'їзду гігієністів України / М-во охор. здоров'я, АМН України, Наукове тов-во гігієністів України.* - К., 1995. - 400 с.
7. V Украинский съезд гигиенистов, эпидемиологов, микробиологов и инфекционистов (30 сентября - 6 октября 1948 г.): тезисы докл. - К., 1948. - 200 с.
8. *Резолюции 5-го Украинского съезда гигиенистов, эпидемиологов, микробиологов и инфекционистов (с 30 сентября по 6 октября 1948 г.) / М-во здравоохран. УССР, Украинск. респ. об-во гигиенистов.* - К., 1950. - 35 с.
9. *Современные проблемы гигиены, экологии и охраны здоровья: тезисы докл. XII съезда гигиенистов Украины (Одесса, 2-5 октября 1991 г.) / М-во здравоохран. УССР, Республиканское научное об-во гигиенистов Украины.* - К., 1991. - 418 с.
10. *Тезисы докладов XI съезда гигиенистов Украинской ССР (Львов, 16-18 декабря 1986 г.) / М-во здравоохран. УССР, Республиканское научное об-во гигиенистов.* - К., 1986. - 232 с.
11. *Трахтенберг И.М.* Материалы о деятельности Киевского научного общества гигиенистов / И.М. Трахтенберг // *Материалы к истории гигиены и санитарного дела в УССР.* - К., 1959. С. 173-182.
12. *Труды VIII съезда гигиенистов Украинской ССР (15-16 декабря 1970 г., Киев) / М-во здравоохран. УССР, Научное об-во гигиенистов УССР.* - К., 1971. - 255 с.
13. VI з'їзд гігієністів, епідеміологів, мікробіологів та інфекціоністів Української РСР: тези допов. / Українськ. наук. тов-во гігієністів, Українськ. наук. тов-во епідеміологів, мікробіологів, інфекціоністів. - К., 1959. - С. 133-153.
14. VI з'їзд гігієністів, епідеміологів, мікробіологів та інфекціоністів Української РСР (20-23 листопада 1959 р.): резолюції з'їзду / Українськ. наук. тов-во гігієністів, Українськ. наук. тов-во епідеміологів, мікробіологів, інфекціоністів. - К., 1960. - 30 с.
15. *Берзінь В.І.* Стан та пріоритетні напрямки наукових досліджень в гігієні дітей та підлітків / *Матеріали науково-практичної конференції „Профілактична медицина: проблеми і перспективи” / Берзінь В.І., Стельмахівська В.П. та ін.* - К., 2005 - С. 218-222.

ВОПРОСЫ ГИГИЕНЫ ДЕТЕЙ И ПОДРОСТКОВ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УКРАИНСКОГО НАУЧНОГО ОБЩЕСТВА ГИГИЕНИСТОВ

В. П. Стельмаховская (Киев)

В статье проанализирована деятельность научного общества гигиенистов Украины по вопросам гигиены детей и подростков и его влияние на развитие гигиены детей и подростков как самостоятельной науки и области практического здравоохранения.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: **школьная гигиена, гигиена детей и подростков, научное общество гигиенистов, дети и подростки, состояние здоровья, направления исследований.**

HYGIENE OF CHILDREN AND ADOLESCENTS AND ACTIVITY HYGIENIC SCIENTIFIC SOCIETY IN UKRAINE

V. P. Stelmakhivska (Kyiv)

In this article an analysis activity in the field of children hygienic scientific society in Ukraine and influence upon development of hygiene of children and adolescents is presented.

KEYWORDS: **school hygiene, hygiene of children and adolescents, hygienic scientific society, children and adolescents, health state, scientific direction.**

Рецензент: к.мед.н. В. Л. Смірнова